

BORDAXURI

Piarres Larzabal

Iturria: *Piarres Larzabalen idazlanak (II)*, Piarres Larzabal
(Piarres Xarrittonen edizioa). Elkar, 1991

Klasikoen Gordailuan:
<http://klasikoak.armiarma.com/idazlanak/L/LarzabalBordaxuri.htm>

Klasikoen Gordailuak egindako lanak oro dominio publikokoak dira,
eta, Jabetza Intelektualaren Legearen arabera jatorrizko idazlanak
bestelako eskubiderik ez baleuka, nahi bezala erreproduzi daitezke.

BORDAXURI

(1952)

Egilearen aintzin solasa

Bordaxuri antzerki hau, agertua izan da lehen aldikotz Hazparnen, 1952-garren urtean.

Larzabal jaun apeza egon baita hamabi urtez bikari herri hortan, artoski argiturik Bordaxuriren gertakariez, lotu zen lan huni.

Hazparnen, nor-nahik kantatzen ditu Bordaxuriren kantuak... Delako Bordaxuri bizi izan da hemeretzigarren mendean.

Etxeen izenak, gertakarien mamia, asko xehetasun gertatu ziren, antzerkiak erakusterat ematen duen bezala...

Haatik osaba amerikanoa, ez zen «amerikanoa», bainan apez beneditano bat, Bordaxuri zaharraren anaia, bere ilobaren kontra agertu zena. Ez ahal zen agertu «amerikanoa» bezain idor.

Larzabal jaunak maiz bere saila derama jende xehe, herresta, hobendunak dituela xuritzen eta goratzen.

Hemen ere, hortarik ari da.

P. Larzabal

Jokalariak:

BORDAXURI: 50 urte, laboraria, bortitza.

AMERIKANOA: 45 urte, mutil zahar, Ameriketarik sosdun jina, Bordaxuriren anaia.

GANIX: 75 urte, laborari zaharra, lehenengo bien aita.

TEREXA: 23 urte, neska gaztea, Bordaxuriren alaba.

KATXO: 50 urte, erdi buhamia, Bordaxuriren etsaia.

KLOTILDA: 25 urte, Katxoren alaba.

ERRETORA: 70 urte, herriko apezka, tipia ta bere gisakoa.

PAXKAL: 45 urte, zeinu joilea, parregarria.

MAYI: 50 urte, auzoko emazte bat.

BERONIKA eta LUIXA: 20 ta 25 urte arteko neska gazteak, Mayiren alabak.

JOANA: Gelaria.

LEHEN GERTALDIA

Joka-lekua:

Ezkaratz mutur bat. Bi ate, bat sukaldekoa, bertzea ezkaratzetik kanporatekoa.

GANIX: *(Su-pala gider batesz, arto bibitzzen ari da... Bibotzetik minez dago)* Nago, barneko oren zahar hau, ez ote zautan laster geldituko. Ha, hatsa... hatsa... funtsean, ez da estonatzeko nere barne huntan zerbait zapartaturik ere, nik jasaiteko ditudanekin...

BORDAXURI: *(Sartzen da, arrasteilu bati hortzen emaiten ari)* Aita, bihotza hola eri eta, zure tokia ohean da ez eta hemen.

GANIX: Ohean ez naukek, hemen gertatzen denarekin.

BORDAXURI: *(Bizi-bizija)* Beti musika bera beraz!!! Preso dena ez da zurea, ene semea da.

GANIX: Hire semea ba... bainan ene semearen haurra, eta ene semetxia... eta hiru egunen buruan haren jujamendua Paben... eta nehor ez hemen mugitzen haren salbatzerat... Ahurrean eri bezenbat gizon lekuko haren galtzeko... etxeak aintzinean eta nehor ez haren salbatzeko!

BORDAXURI: *(Gaixtoki)* Hanbat gaixto harentzat, erein duen hazitik, biltzen badu.

GANIX: Hanbat gaixto guretzat...

BORDAXURI: Guretzat?

GANIX: Piarres, gure odolatik duk... Bordaxuritarra, hi eta ni bezala... Haren ohorea galtzen baduk, hirea eta gurea ere itzaliko duk.

BORDAXURI: Ene semearen ohorean ez dut nik sartzerik... erreka zikinduaz ez dire gain-ur garbiak hobendun.

GANIX: Odol erreketan ez duk ez gainik ez beheerik... Odol bereko, putzu berekoa... Bordaxuri bati odola galtzen badiok, Bordaxuritar guziak desohoratuko dituk.

BORDAXURI: Ustela onetik berexateak, ez du ona galtzen bainan ona usteltetik begiratzen.

GANIX: Ustel puska ttipi bat balin bada onean, onak hura jasan eta irets dezala... Onak ez dezala bere burua zauri ustel puska kenduz.

BORDAXURI: (*Kexu botza altxatu*) On hunek ba ahal du aski ustelkeri jasan eta iretsirik... Askia eta sobera... Galerek on bezate, gure egin ahal guziek ondu ez dutena... (*Ateratzzen da*)

GANIX: (*Bakarrik*) Ha, ene bihotzaren banpakoak... badut uste heriotzea atean dutan... laster etor bedil... Zeren bizi huntan, ez da gehiago enetzat zorionik. Bi seme ukan ditut... ikusi duzue zaharrena. Hiru haurren aita da: bi seme eta alaba bat... Gazterik alargun gelditua, nihaur gelditu nintzen bezala... Emaztea hil zaiolarik, Kadet gure lehen kusiak, harek haurrik ez zuela eta bat hartu dauku, eri bat gaixoa, deusetako on ez dena... eta Plumagainean, ene seme hau gelditu zen, Piarres eta Terexa bere bi haurrekin... Ene bigarren semea Ameriketatik sosdun jina da; hor bizi da, mutil zapar ostatu batean ganbera bat harturik... Ha, hatsa, hatsa... bi haur, bai... bainan bietarik kontsolamendu guti... biak bihotz idorrak... Ameriketan nola ibilia ote da hoin laster aberaste-ko?... Eta hemen, zer bizi dabilka?... Mutil zahar, alfer eta ase dagona, maiz debru tzar... Etxeko hunek berriz semea preso dauka... ene semeatxi Piarres... Piarres ene semeatxiak auzoko alaba batekin nahi zuen ezkondu. Aitak ezetz... Piarresek aitari tiro bat eman dio... airetat ba naski... Beti, hau da geroztik preso... horra gure etxeko berriak...

TEREXA: (*Kanpotik oibuz*) Aitatxi...

GANIX: To... gure Terexa... Zer da?

TEREXA: (*Agertuz*) Ha, hemen zinen eta... Ganbararat so egin, barrokirat so egin, nindagon nun ote zinen...

GANIX: Zer nahi zinen?

TEREXA: Iturrirat joan bainiz, ixtant batentzat, eta auzoko Mayik errana baitaut, jinen dela esku kolpe baten emaiterat, errozu, ni berriz gibelerat jin artean, zaku huntako ilarrak berex ditzan... baitira hainitz hipiatuak...

GANIX: Ontsa da...

TEREXA: Oas... zu, bihotza hola eri-eta, lan hortan? Izitzen nuzu... Ohean egoiteko orde... Zerbait nahi duzua hartu?

GANIX: Ez, ez... ontsa naiz hola hola. Milesker... Zoazi gostuan iturrirat... Mayiri erranen diot zer egin...

TEREXA: Nere beharretan denak, oi hu bat egin beza.

GANIX: Baietz, baietz, haurra... (*Terexa ateratzzen da, Ganix bakarrik*) Ha, Terexa... Haur on bat zen ttipian... Bainan jitea ari zaio idortzen... Ez da estonatzeko... beti hemen, gizonpean, eta gure arteko molde bortitzekin... Emazterik gabeko etxean ez laiteke haurrik altxatu behar...

MAYI: (*Kanpotik*) Hela!...

GANIX: Zu zirea, Mayi? Aintzina, aintzina...

MAYI: Ari zirea, Ganix?...

GANIX: Zerbaitetan denbora pasatu beharrez... Ori, doi-doi Terexak erraiten zautala iturrirat joan zela, eta, heldu bazinen, ilar horiek garbituko diozkatzun, hura berriz gibelerat jin artean.

MAYI: Ontsa da... eta bihotz hori, zertan duzu?... Uste nuen ohean zine- la.

GANIX: Jeikia niz... ez sendoago naizelakotz, ez... Bainan gorputzari lana emanaz, izpiritua beharbada poxi bat pausatuko zautalakoan.

MAYI: Zu, beti zure semetxia gogoan?

GANIX: Ba, Mayi, ba... Hiru egunen buruan omen da tribunaleko harat- hunata... Ene seme horiek ez dira hartaz ene aintzinean mintzatu nahi ere... Kontzientzia makurrek, argitzalerik ez maite... Etxe huntarat ez da gehiago nehor agertzen ere... Marka txarra hori... Etxe zuzenak adixkidedun baitire...

MAYI: Diotenaz, hainitz lekuko omen du kontra eta gutti alde.

GANIX: Bainan, zer? Zertaz dute hoinbertze belzten?

MAYI: Lehenik, aitari tiro eman diola, bere etxe partea, ezkontzeko ezin ardietsi zuelakoan aitarenganik.

GANIX: (*Bizi-bizja*) Bainan, tiro aireari eman du... Aitari izialdura bat bakarrik eman nahi zion... Hil izan nahi ukan balu, uste duzua hoin hurbildanik huts eginen zuela? Horrek nun du kanorea?

MAYI: Akusatzen omen dute ere aitaren omena zikindu duela...

GANIX: Aitaren omena zikindu? Nolaz?

MAYI: Aitak berak, bere emaztetzat Klotilda nahi omen duelako...

GANIX: Baditekea holakorik? Zer?... Gure seme horrek, adin hortan, berriz ezkontzea pentsatzen ere duela?

TEREXA: Nik, dazkitanak, erosi bezala saltzen daitzut...

GANIX: Uste duzua Klotildak nahi ere lukela adin hortako gizon bat?

MAYI: Ho... badakizu oraiko neskato gazteak nolakoak diren? Nik ere badituz higa... Eta bertzenetaz nahiago dut ixilik egon... ez baitakit nihaurek eneein zer behar dutan ikusi...

GANIX: Bainan, Bainan, ezkontza horrek ez luke kanorerik ere...

MAYI: Bizkitartean, diotenaz, aita-semek hortan omen zuten bere makurraren zimendua. Kartierako gazteria denetaz ontsa jakintsun baita, aitari tutak jo behar diozkatela, muntatzen ari omen dire...

GANIX: Zer, tutak? Galarrotsak Plumagaineko nagusiari? Kontseiluko gizonari? Elizako pabillunketariari?... Bordaxuritarren errespetua hortaratua?

MAYI: Ez zaitela asalda... Ni, aspaldian zuen etxekotua bainaiz, zuekin aise mintzo niz... Denak diren bezala erraiten daukitzut... Hobe baita jakinaren argia, ezin jakinaren errabia baino...

GANIX: (*Xagrindua*) Ho, ho, Plumagainea hoin behera... Hemen hola eta hura han preso...

MAYI: Ez duzuia preso denarenganik deus komixionerik ukan?

GANIX: Ez, zer komixione?

MAYI: Ontsa hedatua da, Piarresek zure lekukotasuna haren alde galdatu dautzula.

GANIX: Ez dut nik holako galderik ukan...

MAYI: Nik ez dakit... Fama da, Klotilda bere aitarekin izan direla haren ikusten, eta heiekin zure semetxiak galdea igorri dautzula haren alde mintzatzeko tribunalean... Ez zautzua Katxo hemen izan?

GANIX: Ez, aspaldi du ez dutala ikusi hemen nehor Katxoteikoetarik...

MAYI: Ha... Ilarraren garbitzea fini dut... Ikusi behar dut zer lan duen Terexak sukalde hortan... (*Ateratzen da sukalderat sartzeko*)

GANIX: (*Bakarrik, erdi nigarrez*) Piarres... ene semetxia... egia ote da?... Ene odola huntaratuko zela... Sekulan ez nuen erranen, sekulan... Bertze xahartasun bat idurikatuz bizia nintzen. (*Ixilik ixtant bat nigar egiten du*)

AMERIKANO: Hep! (*Sartzen da*) Jainkoak dautzula egun on, aita. Nola duzu bihotz hori? Joan dea?...

GANIX: (*Bibotza hunkituz mintzo dela*) Errak, seme, errak egia, zertan duzue auzia?

AMERIKANO: Ez zaitela kexa, aita... Jukek oro hatzean ezarriko dituzte.

GANIX: Errak... ez ahal duzue Piarres galduko? Aita ez bada, familia bederen alde izanen ahal dik?

AMERIKANO: Jes, aita... Zoin griñatua ziren mutiko piltzar hortaz?

GANIX: (*Izigarri penatua*) Ha, horra... hi ere haren kontra!... Ez nian bertze beldurrik... Nungo odola duzue zainetan, gisa hortan familiako haur bati hola bihurtzeko? Ez duzueia ikasi familiak sustengatuz behar dutela xuritu ez eta auzitegian? (*Amerikanoa harat-hunaka dabila, bixtuz kasurik egin gabe bezala*) Piarres duk Plumagaineko premua... Piarresek behar dik hemen segitu Bordaxuriren deitura... Hori duk gure geroa... Familia guzian horren azkartzeari artzeko eginbidea diagu. Eta horren ahultzeari, errekaratzeari ari zirezte... Ez diat konprenditzen... Ez diat konprenditzen... ha, ene bihotza!...

AMERIKANO: Ez zaitela hola asalda, aita. Utz-azu gure geroa gure gain... Terexa ere hor da gero! Plumagainea horren eskuetan hobeki izanen da Piarresenetan baino...

GANIX: Horrek ez dik gure izena beiratuko... Eta uste duka kondenatu baten arreba etxeko seme on batek nahiko duela? (*Xutitzen da bibotza torratuz*)

AMERIKANO: (*Trufaz bezala*) Diruduna, aita, denek nahi dute... Diruak, itzal guziak tapatzen ditu... Badakit hori ene gostuz... Ameriketarik itzuliz geroz, etxeko jaun handi guziak, beren alabak eskainka, ondotik ditut.

GANIX: Hobe huke hik ere, denen eskaintza baino, baten segurtasuna bahu... (*Jalitzen da*)

AMERIKANO: (*Bakarrik*) Jes, hauxe dira xaharren arregurak... Ni ezkondu? Ez... Ezkontzen dena, lepotik kordarekin duk... Nahiago diat libro eta bizi az ontsa baliatu... Gero ere, ene diruaren gostuz bederen izanen ahal diat artazale.

BORDAXURI: (*Sartzen da*) To... hor hiza? Eta... zer berri ekartzen duk?

AMERIKANO: Ago gostuan, hunekin (*diruaren keinua eriz egiten du*) denak biltzen dituk... Kurritu ditiat Pabeko handi horiek denak... eta behar den lekuan mintzatu nuk... eta, ba, ba, jujamendua segura duk hogoi urteren galeretarik bederen ez dik eskapurik.

BORDAXURI: Doala betikotz bixtatik!

AMERIKANO: Errak, gure xaharra arrunt kexu diagu, mutiko zirtzil horren alde.

BORDAXURI: Ba... xaharra to... eta hura bere semetxia... eta gertakari guziak ez ditik betidanik haren begietarik baizik ikusi!

AMERIKANO: Nik beti, Plumagainaren segida nahiago diat Terexaren eskuetan ikusi, ezinez eta mutiko tzar horrenetan. Hire zahartasunarentzat Terexa hobe Plumagainan, nunbaiteko errena baino... Nik ere, ez zekiat, hezur zahartuak ez ditudan hemen ondarra higatu nahiko. Eta enetzat ere, Terexa nahiago nitek bertze edozoin kanpoko baino, eta bereziki Katxoteiko arraza hortarik baino!!!

BORDAXURI: Izpiritu zuzenak ez zezakek bertzela ikus... Etxeari behar dik behatu... gure zirtzil hura ez duk on etxe hunen segitzeko... Seme ez deus baino, suhi on bat hobe, ba etxearentzat, ba etxeoentzat.

AMERIKANO: Eni ere hola iduritzen.

BORDAXURI: Bertzelako ikusi bideak, bihotz ahulenak eta sentimendu nahasitik dituk... Biziak bide xuxena nahi dik... Bide xuxenik ez zukek, traban direnak tokitik kendu gabe.

AMERIKANO: Hago deskantsuan, Tribunalak gure traba kenduko dik eta itzalean ezarriko, bere pretenzioneak ixilduko baitzaizko. (*Zakurra ibausika entzuten da*) To, badakika nor heldu zaurkun?

BORDAXURI: Nor? Klotilda bederen?

AMERIKANO: Ez, haren aita... Katxo bera...

BORDAXURI: Zertarat heldu da hori hunat? Bere alabak gure mutiko hura bilduz geroz, errana zioat ba ez dezan gehiago zangorik sar hemen, ez berak ez eta ere Katxoteiko bertze nehork... Auzo izanik ere urrun nahi dutala horietarik bizi...

AMERIKANO: To, akoma hadi berarekin... Nik uzten zaituztet, gordezten nuk... (*Atea joiten dute*)

BORDAXURI: Aintzina!

KATXO: Jainkoak dautzula egun on, Bordaxuri

BORDAXURI: (*Gain behera mintzatu, hotz-hotza*) Zer da? Hainbertzetako beharrak jo du Katxo, nun ez baitzitzen egon Plumagainerat jin gabe?

KATXO: Nehork ez daki noren beharretan izan ditek.

BORDAXURI: Holako sarkidekin, berriz ere Plumagaineko ezkaratza, jats ukaldi baten beharretan izanen da.

KATXO: (*Koleran abiatua*) Kasu emazu, jatsaren lastoa enetzat balin bada, haren makila ez dadien zuretzat izan.

BORDAXURI: Zer habila hemen, ene semea hartu ondoan, haren ontasun partea bildu beharrez?

KATXO: Zure semea ez dut nik bildu... ohetik kendu eta kanporat eman duzularik baizik.

BORDAXURI: Gizona den gizonak, auzoko kabala errebelatua ez dik etxean sartzen, bainan etxe ondotik haizatzen.

KATXO: Gizona den gizonak, beharretan den jendea du lagutzen.

BORDAXURI: Zer nahi huen? Plumagaineko nagusiari hire miga sakatu?

KATXO: Plumagainak izan dezake etxeke andere makurrarik.

BORDAXURI: Jakintzak, Plumagainan sartuko denak, izendun familiatik beharko duela.

KATXO: Zer diozu? Katxoteikoez ez dugula izenik?

BORDAXURI: Zer izen duzue zuek? Ala ahantzia duk zer motetarik haizen? Pakante seme, hainitz bordetako seme; jakintzak etxedun izaiteak emaiten duela izena. Etxeka dabilana, etxe bezenbat izenetako gizon duk. Etxedun gizona duk baka-rrik izen batetako gizona.

KATXO: Zer dituzu pretenzione zoro horiek? Ala zer uste duzu? Ontasun jabe behar dela izan, gizontasun jabe izaiteko? Ez dela ontasun dunetan gizon zuzenik baizik, eta ontasun gabetan gizon makurrik baizik?

BORDAXURI: Jakintzak zerbaitetar heldua denak, bere balioaren frogak emanak dituela... Herrestan dabilanak, nun ditu frogak zerbaitetako on dela?

KATXO: Zer dituzu espantu horiek? Dituzun gehienak ondoriotasunez izanak dituzu... Gu bezala pakante borda txar batean sortu izan bazine, uste duzua gu baino gehiago izanen zinela oraiko orenean? Zerbait diren gizon gehienak, bertzez dire zerbait, ez eta berez...

BORDAXURI: Zer dauzkak? Ez deusak? Odol on baten haur izaitea? Ontasun baten segitzeko gei izaitea? Zertako habila beraz, gure ontasun eta semearen ondotik?

KATXO: Dituzun ontasunak, zuk ere bertzetarik ukanak dituzu. Bertzetarik ukanak, bertzetarat hedatzeko dira... Ez ahal duzu larretik ateratu nahiz ari den jendea baztertuko?

BORDAXURI: Zer pretenitzen duk? Zertarat heldu gogo haiz?

KATXO: Ene onez bezenbat, zure onez jina niz.

BORDAXURI: Ene onaren gidari utziko nuk nihaur.

KATXO: Zure semea salbatu nahiz nabila.

BORDAXURI: Ene semeak ez likek kasurik hireganik, ez bahintz suhi baten ondotik ibilki.

KATXO: Etzi da Pabeko jujamendu handia... Haren harat-hunata zuen eskuetan da. Badakit lekukoketa zabiltzala haren garrazki kondenaarazteko.

BORDAXURI: Lekukoak, dituenak agertzen ditik.

KATXO: Diruz, beti lekukoak izan ditazke.

BORDAXURI: (*Koleran*) Diruz...? Diruz...? Zoin dirurekin?

KATXO: Diruz, ba diruz. Badakit zer diotan... Zurea ez bada, zure anaia turko horren gostuz bederen.

BORDAXURI: (*Oihuz*) Ene etxean eta ene kidekoen bertzela mintzatuko haiz. Zorritik ateratu batenganik ez baitut hemen mesprezio hartzerik.

KATXO: (*Orroaz*) Zoin gira zorritsuenak... zuek ala gu? Gure etxean ez da semerik aitari tiro bat eman dionik, ez eta ere aitarik jeloskeriaz bere semea kondematu nahiz ari denik.

BORDAXURI: (*Orroaz*) Kanporat, habil kanporat! Zer ari haiz? Ez dukala hihaurek ohorerik galtzeko eta bertzerena galdu beharrez? Habil eta hanbat gaixto zangorik hemen sartzen baduk! Te... te... hui, hui... (*Katxo jalitzen da... Zukur ibansiak aditzen dira... Oihuetarat heldu dire Amerikanoa eta Mayi. Han, ikusiz zer bait makur bide badela, berri z sukaldar itzultzen da*)

AMERIKANO: Zertarat jina zen?... Bazterrak nahasi beharrez?

BORDAXURI: Kopetadun eta buhamien gisako behar dik egiazki, hola bertzen etxerat afruntu emaiterat joaiteko.

AMERIKANO: Ez dakika zoin motetarik diren? Ez hiza oroit horren aita-txo buhamietarik zela?... Saski egitetik bizi... eta kartiereko xara guziak saski gai keta larrutzen zituela?... Eta Katxo bera zer izara duk?... Eta zer duk oraino ere? Alimale biziotu bat.

BORDAXURI: Ene semeaz dik griña... ene semea behar dela librarazi... (*Aitatxi Ganix, sukaldako atean agertzen da... Amerikanoak keinu egiten dio bere anaiari ixil dadien, bainan berantegi*) Zertaz okupatua, ene semea nahi, bere alaba, neska tzar horrentzat?

GANIX: Ha, ene semea... ez hadila hola mintza. Bihotzean pena egiten dautak. Zer uste duk, hire semea galeretan sartuz ohore gehiago ukanen dukala, Katxoteiko alabarekin ezkonduz baino?

BORDAXURI: (*Koleran*) Aita... zu aise mintzo zira... Zer erranen zinautan nik egun batez tiro bat eman banizun?

GANIX: Aireari dik tiro eman, hi iziarazteko, ez eta hihauri...

BORDAXURI: Aireari? Ez, aita, ez... Nihauri eman daut tiro... Eta ez banintz aski goiz konkortu, ez nintzen gehiago mundu huntan izanen... Nik hori badakit, zuk eta bertze guziak baino hobeki... Eta gero, bere burua garbitzeko zer fama hedatu du? Ni, Katxoteiko neska txar harekin adixkide nintzela... Eta, jeloskeriaz, berak beharra nik nahiz, naizela hoin bortitza harentzat... Kartiereko gazteak ere, tuta joite-rat ene kontra muntatu ditu... Horiek guziak nik zuri egin banintu, zer erranen zinuen he?...

GANIX: Piarres hire semea duk... Oroitu behar duk, gaizoa, amarik gabe hazia izana dela, gure artean, frango bortizki eta penatuki... Ez duk estonatzeko bere bidean kausitu duen lehen emaztearen goxoak beretu eta enganatu balin badu ere.

BORDAXURI: Aski zuen bertze bati lotzea, ez eta neska horri.

GANIX: Bihotzeko legetan ez dik adimenduak manatzen. Frango ezkontza sahetsetik musikaturik ikusi ditiat, ondotik ontsa eman baitute, elgar maite die... Biak gazte eta libro dituk. Beharrena hortan duk... Gaineratikoa, biziak heziko ditik.

BORDAXURI: (*Kexu*) Malerus da ba, aita, zu hola mintzatzea... Ikusten duzu zuk, neska tzar hori, hemen etxeko andere? Zeren premutasunaz, Plumagaina Piarresi heldu zaio... Ez duzua ikusten zer den neska hori? Beti jo harat eta jo hunat. Lane-ko funtsik ez, gizon guzien ondotik... Ez ditutzua ezagutzen Katxoteikoak? Zorrak ezin pagatuz, gobernurik ez, elizako urratsak erdizka... Ikusten nuzuia ni, Plumagain, herrian kontseilari, elizan pabillunketari, eta etxean holako errena baten jabe? Bainan, aita, ez dezaket konpreni, zuk nola esku eman dezokezun hortan Piarresi.

GANIX: Nahi dena ezin egin delarik haurrekin, seme, ahal dena egiten duk. Bide handiz ez badezakek semea ibil araz, ez duk arrazoin bat haren erreka behera igortzeko... Xendraz ibili gogo badu, utzak xendraz, bide zabalerat jinen delako esperantzian... Bainan ez zakala erreka behera aurdiki, handik ez baituk sekulan jaliko...

BORDAXURI: (*Pikatur z koleran*) Zuk hola ikusten duzu? Nik bertzela... Zure bizia aintzinatua da, aita, eneak badituzke oraino urte... Ez naiz seme gaixto batengatik, hura ezin jasanez, gelditzen zauzkidan urteak bizi nahi. (*Aitari zer bait jin zaio...*)

Amerikanoak keinu egiten dio ixil dadien) Zuzenetik dabiltzanak ez ditazke pozoindea makur dabiltzanek...

GANIX: (*Nekex mintzo*) Ha, semea, bertzela uste nian Bordaxuritar arrazak segitu behar zuela. Hire semeari, hamalau urte zituelarik, nik erakutsi nioian lur iraulden... Lehen ildoak atera zitian makur... Baina gero ikasi zian tresnaren erabiltzen, eta ildoak eremaiten zitian nik bezain xuxen... Hori ikus-eta loria batek hartu nintian... Gogotik egoiten nintuan Piarresen lehen ildo xuxeneri beha... Engoitik, nioian ene buruarekin, deskantsatzen ahalko nauk... Ene semearen semea hasia duk ildoak xuxen jalitzen... Bainan orai, ene ametsa fini... ha, bizi hau gehiago fitsik ez zautak... fitsik... Hil nauzue bien artean... Seme, hil nauzue... (*Erortzeru doa... biek atxikitzzen dute*)

AMERIKANOA: Bainan... aita... zertako egiten duzu holako odol gaixtoa? Jes, atxikak... Mayi, zato hunat! (*Mayi agertzen da*) Aitari zerbait jin zaio. Ba, ez du, ez dudarik gabe fitsik... Ixtant bat ezarriko dugu ohean... Ori, bil-zkitzu arto hau.

MAYI: (*Bakarrik*) Ha... xahar hau joaiterat heldu bada, etxe huntan ez dute aise ordainduko... Hori gizon bihozdu bat izana da egundainotik... Hainitzak lagundu ditu eta urgulurik batere gabe... Bai familiakoak, bai eta ere auzoko zombait... Bertze xahartasunik merezi zuen segurki... Hori gizon bat izana da. (*Terexa iturritik sartzen da*)

TEREXA: Jes, aitatxi nun da?

MAYI: Ba ez da ez urrun... Ahulezia ttipi batek harturik, ixtant bat oherat joana dute...

TEREXA: Ho... ez du segur lehen aldia...

AMERIKANOA: (*Agertzen da presatuki*) Mayi... Terexa... fite, fite, mugi zitezte... apeza, medikua...

TEREXA: Zer da?

AMERIKANOA: Badut beldurra azken hatsetan den...

OIHALA

BIGARREN GERTALDIA

Joka-lekua:

Kanpo bat, bizpahiru lastozko erle kofioekin. Elur lama batzu ari ditu.

KATXO: (*Azkarki grinatua, eskuin eta ezker dabila*) Zoin hotz den... Hemen naiz, goizean goizik, Plumagaineko erle hauetarat jina... Usaiaz gure etxetan, nagusi xaharra hiltzen delarik, nagusi gaztea, hil biharamunean, goizean goizik, erleri agur bat egiterat badoa... Atzo, Plumagain xaharra, betbetan hil izan baita, ixtantean Bordaxuri, Plumagaineko nagusi berria, usaia xaharreko urratsak bete beharrez, erle hauetarat jinen da... Eta hemen nago haren beha... Bere etxean zangorik sartzerat haizu ez naizenaz ganean, hemen bederen mintzatzen ahalko dutala.

Jakiten ahal duzue ez naizela bihotza alegerarik, ez eta ere nahiz, bainan bai beharrez naizela huntaratua... Ez enegatik, bainan preso den harengatik. Gaizo mutikoa!... Ikusi nuen herenegun... jujamendua etzi du... Nigarrez zagon... gazti-gua igurikatzen duela... Hainitz eta etxeok aintzinean dituela kondentazale... Alde berriz guti... bizkitartean ez zaiola iduritzen halako krima izigarririk egin duela... nardatua haren erasi saminez, aiererat tiro eman duela, aitaren ixil-arazteko bakarrik... haren hiltzeko demendren xederik gabe...

«Zoazi, daut erran, aitatxirenganat. Errozu, hura bederen urrikal dadin nitaz... Bere besoetan maiz tinkatu duen semetxiak, nigarrez galdatzen dakola lekukotasuna (*bera erdi nigarrez*) mementoan kadenaz dela tinkatua... Zoazi, errozu ttipian bezala dei egiten dakotala...»

Horiek xaharrari erran nahiz, bihotza daldaran, agian buruz-buru mintzatzen ahalko nuela, atzo hurbildu nintzen Plumagainerat... Bainan, xaharraren orde, semea nuen kausitu... Gaixo xaharra... Jainkoak duela bere lorian!... Eliza bidean

lehen auzo gu baigira, eni da binar ehortzetako kurutzearen karreatzea. Halere, kargua ez daute kendu... Izigarri izanen zen, alabainan, bertze bati kurutzea karrearaztea... Sekulan egiten ez dena... Auzoekin nahi bezain samur izanagatik... Kurutzearen karreatzea, samurgoen gainetik pasatzen da.

Horra zertan giren... Ha, Bordaxuri, gizon dorpea... Ikaran nago, zer solasak ibili behar ditugun ixtantean... Deliberatua naiz, eztiki, arrazoinatuz, gizonki, mintzatuko naizela... Ez Bordaxurirengatik, ez, bainan gaizo preso den mutiko hartaz oroituz... Solastatze huntan da beharbada haren biziaren harat-hunata. Hartaz pietate har-arazten balin badiot aitari, semea salbu da... Aita bere hartan tematzen balin bada, etzi, Pabeko tribunalean, kondenatu handi bat gehiago izanen da... Ha, gorde gaiten, huna Bordaxuri...

BORDAXURI: (*Kapa handi bat gainetik, emeki hurbiltzen da eletarat, eta bi aldiz, zintzoki, zeremoniaz bezala, mintzatuz*) Erle maiteak... Etxeko nagusi zaharra hil da... Ni naiz zuen nagusi berria...

KATXO: (*Eztiki*) Bordaxuri...

BORDAXURI: (*Harritua*) He... Nor da?

KATXO: Ni naiz, Bordaxuri...

BORDAXURI: (*Idorki*) Zer da, Katxo, lehenago aski behera ez delakoan, orai ihizi basen pare, sasietan abiatua?

KATXO: Bordaxuri, mintza gaiten zu eta ni lañoki, gizonki...

BORDAXURI: Gizon dena ez zukek bertzela mintza.

KATXO: Joan den igandean, gure jaun erretorak predikatu du...

BORDAXURI: To, aldi bat bederen elizan izan haizelako marka...

KATXO: Farisau eta Publikanoaren ebanjelioa aipatu ditu... Jende apaletarik omen zen publikanoa, eta handietarik farisaua... Eta, biak sartu omen ziren temploan...

BORDAXURI: Zertarat heldu gogo duk ele tetele horiekin?

KATXO: Jakin zazu, Bordaxuri, bihotza pisu jina naizela zure ikusterat... Uste nuen gisa hortako elek bertze estimurik izanen zutela elizako pabillunketarienganik...

BORDAXURI: Errak zertarat heldu gogo dukan ele horiekin... Nik, jaun erretoraren predikua, aldi bat entzutea aski diat... Ez diat beretterren beharrik haren errepikatzeke.

KATXO: Holaxet predikua bururatu du jaun erretorak... Denak, handi ala ttipi, elgarren haurride ginela eta Jainkoaren estimuan berdin girela.

BORDAXURI: Ez hiza oraino hola bizian?

KATXO: (*Kartsukiago mintzo dela*) Huna zer erran gogo nauzun. Gure Jainkoak galdatzen daukun karitatearen izenean, Bordaxuri, zure semearen partez eta harentzat galdezka heldu naiz, egin duen hutsa barka dezozun... Ohean duzun hilaren izenean ere, segur horrek barkatuko baitzion.

BORDAXURI: (*Ixilik dago ixtant bat*) Zer haiz? Sendimendukeriez ene engatzerat jina? Jakintzak, Bordaxuri, ez dela jaz sorturikako xittoa... Sendimenduak onartzen ditiat, sendimendukeriak ez...

KATXO: Zure burua, Bordaxuri, beti errespetatu eta ohoratu duzu... hortakotz kartiereko gizonak beren estimua erakutsi dauzute, herriko kontseilari hautatuz... herriko artzainek ere, elizan pabillunketari ezarriz. Uste dut estimu gehiago bertzerik ez zinezakela bil, zure adimendu zorrotz eta zuzena bihotz nasai batekin uztartua dela frogatzen bazinu, zure semea libraraziz.

BORDAXURI: Zuzen bideak zautak, dutan estimua merezitu... Nun nahi, nor zer zen kasurik egin gabe, zuzen iduritu zautan hura beti zaindu dutalaketz. Oraikoan ere semea bera duk makur bidean... Ez nuk ene biziko sailetik baztertuko, hura dela kasu. Izaitekotz ere, harentzat oraino bortitzago izanen nuk, deneri erakusteko Bordaxuri ez dela gizon alderdikaria bainan beti berdin fermua... Ez nuk ni haizeek norat nahi erabiltzen dituzten luma hetarik...

KATXO: Ez zirela beldur, zure semearen galtzeak zure omena ahul dezan?

BORDAXURI: Ene omenaren jabe ni nuk, ez eta ene semea.

KATXO: Gure omena, bertzetarik heldu zauku, ez eta guhauretik... Bertzeak dira gure omenaren jabe...

BORDAXURI: Gure omenak, abiadura gure baitan dik... Ez die bertzek gure omena airetik egiten, bainan gure baitarik... Gizonaren potreta duk haren omena...

KATXO: (*Kartsuki*) O, Bordaxuri, otoi, guri zaite... Zu eta ni, aitak baigira, frangotan, gure haur ttipiak nigarrez besoetan, entseatu gira heien kontsolatzerat. Orai, nigarrez ari den haurra, handitua duzu. Horren oraiko nigarrak, hurrekoak baino pisua-

- go dire, eta errespetua zor zaiote... Ttipian haurrari hedatu besoak, ez ahal dazkotzu orain hetsiko...
- BORDAXURI:** (*Idor*) Aski, Katxo... Debaldetan dituk hire fuñakeriak ene biltzeko... Ohartua nuk aspaldian, zuen mota urrezko ahoen jabe zireztela... Ez nuk estonutzen holako ahoekin, hire alabak ene semea bildu badu ere... Ez zakala pentsa, aita hik bilduko dukala... Hire ele legunak atxizkik emaztentzat. Berdin heietan irabaziak dituk hire biziko partidarik ederrenak...
- KATXO:** Ene biziko harat-hunatetan ez duzu sudurraren sartzerik... Hortaz lotzen bazira, banuke nik ere zutaz zer konda...
- BORDAXURI:** Hire erranak ala jazko haizea, berdin dituk enetzat... Axala kilikatzen zautae, bainan ez dituk mamian sartzen...
- KATXO:** Ontsa urgulu handiz daukazu zure burua, eta Katxoteikoak ontsa zangopean lehertu nahiz zaude. Ahantzia duzu naski, ez hain aspaldi oraino, ene alabari egiten ziniozkan adio pollit heiek?
- BORDAXURI:** (*Koleran*) Zer derasak? Ni hire alabaren ondotik ibili naizela?
- KATXO:** (*Errabiatuki*) Ba, hori eta bera. Zu, ba, zu... Plumagaineko apostolu handia, zure burua norbaitentzat daukazuna, zu ibili zira ene alabaren ondotik...
- BORDAXURI:** (*Obuz*) Fuera hemendik, fuera, lehen bai lehen... Zorritik aterai, buhami asto zikina!...
- KATXO:** (*Kanpotik orroaz*) Bai, zuk, bai... Denek badakite berdin zuk nahi zinuela zure semeak bildu duen andregeia. Eta hortako zira jazar zure semeari. Bertze ibilpide eta ele guziak, estakuru txar batzu bertzerik ez dituzu, zure jeloskeriaren eta ene alabak errefusatzea egin dautzun afruntuaren gordetzeko. (*Urruntzen da*)
- BORDAXURI:** Nun da zakurra?... Te, te, te, ustel zikina! Xantza duk ez baita ondo huntan... eta hanbat gaixto zangorik ere sartzen baduk gehiago ene eremuetan...
- KATXO:** (*Urrunetik*) Aski dautazu beraz, bihar kurutzea kentzea, ez badut zure ontasunetan zangorik sartu behar...
- BORDAXURI:** (*Belbetan gogoetatua, bakarrik*) Hala duk... Arrazoina dik... hum... (*Finki*) Zer uste duk? Bordaxuri aski gizon ttipia dela gauza sainduen profanatzeko? Bego kurutzea bere bidean... Nor-nahi izan dituen, Katxoteikoak dire Plumagaineko

- lehen auzoak eta beraz zuzenez kurutzeketariak. Ez da Plumagain, lege zaharrerri bihurtuko den gizon hat... Nik ene eginbidea beteko dut... Bete beza Katxok berea...
- Zer gizonaren kopeta... Holako gizonari, zakurra gibeletik eta makila bizkarretik behera...
- Beharrik ene hortan tinki egon bainiz... Urrikarri dut holako biligarro baten menean erortzen den gizona. Hastapenean liliak eta ondarrean ziliportak...
- Gizon kakola... Goazen beti beretik... Gure Jainkoak ere ez du bertzerik egiten... Behar balu gizonen kaprizak guzieren plegatu, ez litake Jainko, eta mundua laster errekan litake.
- Jende nahasiek kaprizak egiten dituzte, eta, saltsa aski mintzen zaiotelarik, jende zuzenatarat joaiten dire, otoizka ager dituen heien kaprizen tapagailu...
- Hola gertatzen zaio ene semeari ere... Kaprizan, bereaz bertzerik ez entzun nahiz, aski behera erori delarik, orai, noizbait, oihuka, bere zilotik jali dezagun.
- Bere kaprizak eginez baizik ez baitzuen bizi nahi, orai berak peka eta paga ditzala kaprizak horien ondorioak.
- (*Berriz ere zeremoniaki erleak agurkatzen ditu*) Erle maiteak... Etxeko nagusi xaharra hil da... Ni naiz zuen nagusi berria...

OIHALA

HIRUGARREN GERTALDIA

Joka-lekua:

Gorputz hil pausa toki bat, azita ur benedikatuarekin.

BERONIKA: *(Luixarekin ari da barnearen apaintzen. Kadera baten gainetik, erramu bosto batzu oihalari lotzen ditu... Luixak iskilimak pasatzen diozka, bainan jostatuz gibeletik xixtatzen du)* Ai, bakea eman gero, Luixa! Ixtantean enterramenduko jendeak hemen izanen ditun eta ez dun gero jostetan artzeko tenorea... *(Luixak erreposturik eman gabe, hixtuz dantza aire bat emaiten du, zango batez ponduak markatuz, berri ere Beronika xixtatzen du... Beronika koleran)* Ai, debru ergela, hi... Haizen bezalako ergela... Ama! Luixak ez nu lanean artzerat utzi nahi...

MAYI: *(Agertzen da koleran)* Berriz ere kalapitan... Nehork ez din erranen zuek bi ahizpak zireztela. Bat bertzea gabe ez duzue nihun onik eta elgarretaratueta, beti kalapita...

LUIXA: Ez zaitela kexa, ama...

MAYI: *(Beti koleran)* Hala dun eta... Emozue horri dantza, dena dantza... Hil tokian bederen hago ixtant bat geldirik...

LUIXA: *(Maltzurki)* Ekatzu potta, amatto, eta ezti zaite...

MAYI: Erna fite... Ixtantean ahokuko jendeak hemen ditun... Bordaxuriri errana zionat: Utz-azu etxea ene gain, eta lan guziak ere ba. Jinen niz ene bi alabekin, eta tenoreko denak izanen dira.

LUIXA: Baietz ba, ama, baietz.

MAYI: Mugi hadi beraz hortik, mahainaren erdia oraino emaitekoa duzue...

LUIXA: Baietz, ama, baietz... Zaude gustuan, denak eginen ditugu. *(Mayi jalitzen da)*

BERONIKA: Nagon hean Katxo eta haren alaba Klotilda hemen geldituko direnez bazkariteko...

LUIXA: Zertako ez? Kurutzeketari eta lehen auzo kapaduna beti gomit ditun.

BERONIKA: Ba, bainan hemengo gertakarien ondotik...

LUIXA: Bo, uste balin badun apetitua hortakotz galdu dutela...

BERONIKA: *(Kexu)* Hi, arrunt xoroa hiz, hiretzat den gertakari larrienak fitsik ez ditun!

LUIXA: *(Trufaz)* Zendako ez dun nahi Katxo eta Klotilda ez ditun jin gure bazkari onaren jastatzerat?

BERONIKA: Zertako? Zeren eta bihar Katxo eta Plumagain elgarren kontra agertuko baitira auzitegian...

LUIXA: Goiz huntan hasteko hemen zintunan Katxotegi aita-alabak kutxaren zeinatzen...

BERONIKA: Hil zeinatzerat joaitea eta hil bazkarirat joaitea biga ditun gero...

MAYI: *(Presan sartzen da)* Mugi, mugi... ahokua atean dun... Utz hemen denak diren bezala... Fite mahainaren emaiterat... Zuen xoxokeriekin azkenean beranta bildu diagan. *(Laster lasterka barne ondarra garbitzen dute eta oro jalitzen dira... Ixil eta serio, lau bortz gizon kapadun sartzen dira; bakotzak hil tokia zeinatzen du... Ezagut ditazke Katxo, Amerikanoa eta Bordaxuri... Bilduta-sunean ixtant bat egonik, oro jalitzen dira sukaldeko atetik, salbu Katxo... Hau kanpoko ateari buruz abiatzen da...)*

BORDAXURI: *(Hotz-hotza, Katxori buruz)* Bazkaltiarren tokia bertze alderdian duk.

KATXO: *(Hozki)* Gomituak direnak han izanen ahal dira...

BORDAXURI: Kurutzeketaria beti gomit duk usaiaz.

KATXO: Usaiak bakarrik den gomituak estimu guti.

BORDAXURI: Hiharek ikus zer zaukan, nik ene eginbidea betea izanen diat.

KATXO: Atzo erabiliek, eni ere egungo eginbidea erakusten dautate.

BORDAXURI: Uste baduk ez jinez afruntu bat emaiten dautakala, hire burua enganatzen duk...

KATXO: Berdin bazauzu ez jitea, zendako hola miatzen nuzu?

BORDAXURI: Afruntua hiretzat izanen duk... Hil etxe batean, ehortz egunean, aski gizon ttipia izan hizala, ziminokerian artzeko.

KATXO: Gero ageriko jendeak nola jutatuko gitudzen.

BORDAXURI: Ez zakala pentsa, Katxo, hire talastek zikinduko dutela ene ohorea.

KATXO: Arrazoina duzu... Ez dautzut nik ohorerik galduko, ez baituzu gehiago galtzekorik.

BORDAXURI: Bertzen xakurraz jelos denak, hura zauritua ziok... Ene ohoreaz jelos haiz eta hura kolpatua diok.

KATXO: Dukezun ondarrari enterramendua, biharko tribunalak obratuko du. (*ixiltzen dira... Gizonen molde berean, sartzen dira emazte kapadunak. Heietan, Terexa eta Klotilda. Bordaxuri jalitzen da sukaldeko atetik, Katxo, xut, ixilik bere xokoan dago*)

TEREXA: (*Denak zeginatu ondoan*) Zatozte gero denak bazkariterat.

KATXO: Klotilda, gu goazen etxerat... (*Bertzak jalitzen dira*)

TEREXA: (*Bizi-bizja*) Egoiten ahal zirezte ba zuek ere bertzeak bezala...

KATXO: Ez zuen heinekoak izanagatik, gure hazteko doia bada gure etxean.

TEREXA: (*Kexu*) Zer zirezte, pozoindatuko zaituztegu beldur?

KATXO: Etxekoen hilarazteko kapable denak, bietan hilaraziko ditu kanpokoak.

TEREXA: Nork galdu du Piarres? Katxoteikorik izan ez balitz, etzen sekulan hortaratu. Nork du gehienik sofritzen haren penaz? Zuek ala nik? Ene anaia da gero!

KLOTILDA: (*Subarki*) O, Terexa hola balin bada, zuk ere Piarres maite balin baduzu, lagun nezazu haren libratzen... eman zaite ene alde!

TEREXA: (*Hunkitua*) Aita, aita bil-azu.

KLOTILDA: (*Erdi nigarrez, eskuak Terexari hartuz*) Harek eta nik elgarren berri badakigu. Ho, libra zazue Piarres, ez dauzuet bertze deus galdatzen... libra zazue Piarres, utz gaitzazue ezkonzterat...

BORDAXURI: (*Sartzen da*) Zer gira? Sintsakerietako aldian?

KLOTILDA: (*Subarki*) O, Bordaxuri... Piarresez mintzo ginen... Oraino barne huntan hilaren gorputza sendi da, hil horrek maite zuen Piarres... Horren izenean galdatzen dauzkitzut Piarresen librantza eta eskua...

BORDAXURI: (*Mesprexatuz*) Presondegia ez da goxo ez eta eder... Bainan Bordaxurik nahiago du haren odola han ikusi ezinez eta itxilean.

KLOTILDA: (*Bere samindura penatuki gordez*) Ez dakit ene odola ixitiletik den, sortzez ukan bezalakoa dut.

BORDAXURI: Ba, bordan sorturik, ez etxean sortutik!

KLOTILDA: Ez dut nik hautatu sor-tokia!

BORDAXURI: Ontasunetik ez den odola, on gutiko odola...

KLOTILDA: Odol onetik izan ditake, ontasun ez izanik ere.

BORDAXURI: Zure odolaren jabe ziren, gizon multxo batek frogatua dute.

KLOTILDA: (*Kontzetik jalitzen da*) Zer duzu zuk hola ene mespresatzeko? Ez, ez baituzu lehen aldia gisa hortan mintzo zirela nitaz... Ez naizela etxeko alaba eta uste duzua ez nitakela onesta izan? Zer zirezte zihaurek? Ezagutzen zaituztet, ezagutzen... zuek, jende ohoragarriak. Kanpo itxura eta grimasak eder dituzue... Bainan barnez zer balio duzue?... Maiz, gu bezenbat ere ez... Badakit ari izana zirela kondan, ni neska tzar bat naizela... Bainan nola tzartua eta galdua naiz, galdua balin banaiz? Galda zazute familia o-ho-ra-garrietako semetto batzueri, zer proposamenduak egiten dauzaten?

BORDAXURI: Bego zure lohia zure baitan!

KLOTILDA: (*Gero eta bortitzago*) Ba, zuek kanpoz, badituzue holako molde eder legun batzu, bainan zuen tapagia distirant izanagatik, zuen barneko usteldura gurea bezenbat bada. Zu, ba, Bordaxuri eta zure iduriak ezagutzen zaituztet. Zuen abusagailu ibili nauzue, mila ele zuriz ase nauzue, gordeka eta buruz-buru. Konplimenduz hantu nauzue, eta orai jin baitzaut zuetarik batekin ene amentsaren obratzeko parada, orai ukatzen eta mespresatzen nauzue... Buruz-buru aipatuen, orai denen aintzinean agertzeko ahalge zirezte. Zuharek galdu nauzu, galdua balin banaiz. Beha nezazu: naizen bezala, zuen obra naiz... Ni mespresatuz, zuen burua eta zuen obra duzue mespresatzen. (*Belbetan sartzen da Mayi. Denak ixiltzen dira*)

MAYI: (*Bordaxuriri*) Nahi duzularik jarri, bazkaria prest presta da.

BORDAXURI: Ontsa da, heldu gira.

MAYI: Ha, gaixo xaharra... ez dirot onets ez dudala gehiago ikusiko. Zer hutsa hura hemen gabe...

BORDAXURI: Ba... huts handia...

KLOTILDA: Ba, eta ez bakarrik hemengoentzat... bertze hainitzentzat ere... (*Denak ixiltzen dira, neborak ez jakin zer erran*)

BORDAXURI: Bon, heldu gira beraz mahainerat.

MAYI: Ba, prest presta da... (*Jalitzen da*)

BORDAXURI: Zuek orai eginen duzue nahi duzuen. Haatik hemen egoitekotz, hil etxe hau errespetatuko duzue. (*Klotildari*) Eta zuk, enganatzaileak ukan badituzu, akusa zaitzu hek eta zure burua, eta... guri bakea emazu...

KLOTILDA: Ene enganatzailetarik bat: zu!

BORDAXURI: (*Oldartua*) He?...

- KLOTILDA:** Zu, ba, zu, Bordaxuri, pabillunketari, herriko kontseilari, aita familiako ohoragarria!
- BORDAXURI:** (*Erotua*) Zer zabiltza hemen, paso bat bildu beharrez? Zoazi hemendik, kanporat eta zoazte hemendik begien bixtatik, Katxoteiko buhamiak!
- KLOTILDA:** (*Bere aitarenganat ihes egiten du... Katxok iduri du kolpeka artzeko prest dela*) Ez naiz hemendik jaliko erran gogo dudana erran gabe... Ala ahantzia duzu igande arrats hura, ene biderat jali baitzinen?...
- BORDAXURI:** (*Dudan egonik, paso bat emanen ote dion Klotildari*) Zato hunat, Terexa, barne zikintzerat jinak balin badira, zikin dezatela hemengo murruiak eta ez gu... (*Biak jaltzen dira*)
- KLOTILDA:** Ba, egiak dio min egin... Ha, Bordaxuri, zer uste duk, ixtila egin eta, eskuak garbirik jaliko hizala? Heldu zauk pagamenduaren tenorea. Jende guzieren kondatuko diat hire ixtorioa eta asko harrabots agin araziko diat hire etxearen itzulian, mundu guziak jakinen baitu hire egitatea. Egunak hiretako bainan gauak enetako izanen dituk. Goza zak gelditzen zaukan fama onaren ondarra... Hurbiltzen ari zauk tenorea fama txar eta dolutan jarriko baihaiz. (*Ixiltzen da ixtant bat, eta betetan nigarrez hipaka basten*) Ho... ho, ho, ho, ene Piarres... ene Piarres...

OIHALA

LAUGARREN GERTALDIA

Joka-lekua:

Sukalde bat.

(*Terexa supazter xokoan dago... Amerikanoa karta tiratzen mahain muturrean jarririk... Bordaxuri barat-hunat dabila erotua tutak entzuten dituela... Kanpotik galarrotsak ari dira, eskualde batetik, bertetik, hurbildik, urrundik, edozoin soinu motaz*)

GALARROTSAK: (*Botz bat urrundik*)

Ala zorigaitzeko premu izaitea,
Harek eman baiteraut betikotz kaltea,
Aitari galdeginik sortzeko partea,
Galeretan eman nau, hauxe duk dotea.

(*Botz berak irrintzen batean*)

Bordaxuri, ai, ai... urde gorri, hi, hi, hi...

(*Denek errepostu*)

Hu... hu... hu...

(*Bertzeg botz batek bertzeg nunbaitik*)

Aita aintzinean eta arreba ondoko,
Osaba burjes hori diru fornitzeko,
Ez ordean enetzat bi sei liberako
Galeretan bederen leher egiteko.

(*Botz berak, Afrikako*)

apez mahometanoek bezala oihu eginez)

Bordaxuri aker handia...

(*Denek aker botza eginez*)

Mee...

(*Botz berak*)

Bordaxuri asto ziria...

(*Denek astoaren orroa eginez*)

Hi-han... hi-han...

(*Hirugarren botza urrundik*)

Zuri mintzo nitzaitzu, oi aita zilarra,
Ardura dudalarik begian nigarra,
Zure ta ene arraza Bordaxuritarra,
Galeretan naizeno ni bainaiz bakarra.

BORDAXURI: (*Erotua amerikanoari*) Ez dituka aditzen? Zortzigarren gaua berdin dela. Holakoak, hil behar litazke, hil, hil... (*Beti kurri dabila*)

AMERIKANO: (*Deskantsuan*) Mutikoa, ez zakotela kasu egin, zakur erautsiari baino gehiago.

BORDAXURI: Aise duk erraitea. Ez haiz hi saltsan barne... ezagun duk... aditzen dituk, bainan senditzen ez ditukala...

AMERIKANO: Utzkik... Konprenituko die kaxketadunek zenbait baretu-ko dituztelarik.

BORDAXURI: Kaxketadunak ba... Ez ahal duk dolurik, piltzar horieri, ixilik egon diton, arnoa ez diotekala eman eta...

BORDAXURI: Ez zakiat... ez zakiat, zer izanen zen hobe. (*Berritz ere galarrotsak entzuten dira*)

(*Botz batek urrundik...*)

Airea: Dios te salve-ren koblak)

Bordaxuri, atzar ba,
Zure semea preso da,
Konplitua da zure desira,
Klotilda orai libro da.

(*Bertzeg botz bat bertzeg nunbaitik*)

Gure etxeko urdeak,
Maite tutzue zuen umeak,
Bordaxuri jaun nagusi handiak
Kondenatzen tik bereak.

(*Lehen botzga berri ere*)

Ni naiz ni Bordaxuri,
Ni naiz zuen buruzagi,
Ez jarraiki ene molderi
Bainan ene erraneri.

(*Bigarren botzga*)

Ale ale, Klotilda,
Bordaxuri hor heldu da,
Semea preso ezarri du eta

Senargaitzat horra aita.

(*Galarrotsak denak betan*)

(*Lehen botzgak urrundik,*

apez rnahometanoak bezala eginez)

Zer dela, zer dela?

(*Bigarren botzgak tonu berean*)

Bordaxuri gaztetu dela...

(*Galarrotsak denak betan*)

(*Lehen botzgak*)

Zer dela, zer dela?

(*Bigarren botzgak*)

Semearen orde aita espos dela...

(*Galarrotsak denak betan*)

(*Lehen botzgak*)

Zer dela, zer dela?

(*Bigarren botzgak*)

Bataioa ere manatua dela.

(*Galarrotsak denak betan*)

BORDAXURI: Nik... nik hau jasan behar dudala?

AMERIKANO: Mespresa-zatzik, mutikoa!...

BORDAXURI: Barneak ez nik laguntzen hortako ere... Ez diat ene zuze-naren gaina aski senditzen... Ilun duk, ilun ene barnea...

AMERIKANO: Zer haiz, hoinbertzen ondotik, duda-mudetan sartzen ari?

BORDAXURI: Ba, niagok aldizka, zuzenean naizenez bederen.

AMERIKANO: To, ez nian uste holakorik hireganik aditzea.

BORDAXURI: (*Kexu*) Hire falta ere baduk!

AMERIKANO: (*Botzga altxatu*) Zer falta diat nik?

BORDAXURI: Ez baninduk pusatu egin dukan bezala, beharbada orai ez nintuan estatu huntan izanen.

AMERIKANO: To, hori behar nian beraz entzun hireganik, milesker gisa, hiretzat egin ditudanen ondotik... Dolutua balin bahiz, ez hadila auzoan ibil hobendun-keta.

BORDAXURI: Hire diru eta laguntzak ez bahintu eskaini, ez nintuan molde huntan izanen... Etxekoen artean ere bakarrik nauk.

AMERIKANO: (*Xutituz biz-i-biz-ia*) Hire ondoan daudenak, soberakin balin badituk, etxe huntan, urrunduko dituk heiek ere... Dudarik gabe hire urriki-meta ez zauk aski larri, hola haren emen-

dagailu-ketan ibiltzeko... Adios beraz, anaia... *(Jalitzzen da).*
(Bordaxuri mabain buruan jartzzen da, burua bi eskuen artean)

(Galarrotsak berritz ere)

(Botz bat litanien airean)

Ohore nahi eta emaile guti...

(Denek)

Gure Bordaxuri.

(Botz ak)

Elizan pabillunketari eta kanpoan emaztekari...

(Denek)

Gure Bordaxuri.

(Botz ak)

Egunaz norbait bainan gauaz oro iduri...

(Denek)

Gure Bordaxuri.

(Botz ak)

Bertzen konduentzat xuhur bainan bereentzat larri...

(Derek)

Gure Bordaxuri.

(Galarrotsak berritz ere...)

Harriak tiratzen dituzte sukaldeko leihoari)

BORDAXURI: *(Errabian badoa aterat eta galarrots-larieri mintzo)* Etxeari harri-
 ka orai berriz? Hurbil zaitezte putrun zikinak... Kapable
 balin bazirezte... Gizona dena agert dadila hunat...

(Galarrotsak denak betan)

Hu... hu... hu...

BORDAXURI: Muturrak hautsiko ahal dituzue denek gau hurtan... *(Atea
 hanpakoan hesten du)*

(Galarrotsak denak betan)

Hu... hu... hu... *(eta harrabots)*

BORDAXURI: *(Ixtant bat kurri ibilirik, Terexari mintzo da)* Zuk ere ez duzuia
 fitsik erraiten? *(Terexak espaldak altxatzen diozka)* Iduri duzu
 ez dituzula senditzen ere eni egiten dituzten afruntuak.

TEREXA: *(Erdi nigarrez)* Zer nahi duzu nik egitea?

BORDAXURI: *(Errabian)* Zer nahi egitea? Pixka bat ene penetan parte har-
 tzea. Nik senditzen dudanetik poxi bat senditzen bazinu, ez
 baitzinteki hor egon, apoa bezala zabaldua... Ha, uste nuen
 haur bat bederen gelditzen zautala... Ez dut beraz gehiago
 haurrik ere... *(Terexa xutitzen da eta nigarrez jalitzzen. Bordaxu-
 ri bakarrik xutik)* Horra beraz nun dutan mundu guzia ene
 kontra... Mundu guzia bizkarrean... Bakarrik... Nehoren
 amodiorik ez, bainan denen herra ba... Ifernua bertzerik
 ote da? *(Jartzzen da mabain muturrean)* Denak kontra izanik
 ere, fitsik ez litake ene kontzientzia ene aide banu... Bainan,
 ene kontzientziaren lekukotasunak berak ez nu laguntzen...
 Bertzetarik ohorerik ez hartzea, fitsik ez da... Bainan bere
 buruari ohore ezin eman izaita, hori da hori izigarrikeria...
 Eta ni, Bordaxuri, hortaratua naiz. Bertzek nitaz zuten esti-
 mua galdu dut... Ez dute gehiago enetzat, izanaren izena
 baizik... Bainan, lazgarriago dena, ene buruaz nihaurek
 nuen estimua, hura dut bereziki galdua... Gaizki eginaren
 biharamuna... ha, egun iluna!...

(Galarrotsak)

OIHALA

BOSTGARREN GERTALDIA

Joka-lekua:

Apez etxe barne bat... jan-leku eta salun.

ERRETORA: (*Eskuin eta ezker dabila*) Ha... beti beha egon behar da hemen ere. (*Oihuz*) Joana, hu Joana, ekatzu bazkaria!

JOANA: Heldu, heldu...

ERRETORA: (*Jartzen da. Paper baten irakurtzen abantzia, ez da ohartzen ere Joana-
nak zerbitzatu duela... Joana jali ondoan*) Ha... halere oihala ez baitaut eman. Beti zerbait eskas... (*Oihal bat hartzen du, eta bere paperaz errotik okupatua, ez da ohartzen aboratzten duen kolle-
ra beroegi duela... Grimaska, beroegi ezin iretsiz lotzen da*) Ha emazteki santsana... Joana, Joana (*Agertzen da*). Hoinbertze eta hoinbertze aldiz errana dauzute, ez eni beroegirik zerbitzatzeko... Nun duzu ba burua? Orain ere ahoa erre dut...

JOANA: Uste nuen epela zela... Hausteian mintonatzan naukan bulta hontan.

ERRETORA: Kexagarri ere bada azkenean... (*Atean norbait*) Ori berriz ere norbait bada hor...

JOANA: Nor baita ere erranen diot ez dela tenorea hunarat jiteko... Okupatua zirela.

ERRETORA: Ez holakorik erran... apena denentzat da, eta, tenore guziz, etxean bada, etxean da.

JOANA: Zuk ez duzu jateko astirik ere hartzen... Eta gero, beti kexu zira, eta nik ditut pekatzen. (*Berriz joiten dute*) Heldu, heldu... Jendek ez dutela konprenituko ez dela jenden etxerat jin behar jateko tenoretan?... (*Jalitzen da eta atearen gibelean mintzo aditzen da gizon batekin*) Ha... zu zinena...

PAXKAL: Ba, jaun erretorak erran daut jiteko... Zer ote du? Hor dea?

ERRETORA: Ha, Paxkal, gure elizako zeinu joilea...

JOANA: (*Beti atearen gibeletik*) Jiten ahal zinen ba bertze tenore batez eta ez bazkari denboran. Jes, (*agertuz*) Paxkal, ezkila joilea da hor, jauna. Igortzen ahal dute, aski duela bertze aldi batez jitea erranez...

ERRETORA: Ez, errozu sar dadin... Esne zopa hau emazu berriz beroan...

JOANA: Ha, berriz ere haste beraz... Sar zaito... (*Paxkalek grimasa bat egiten dio, «merexi» erran nahi balio bezala*)

PAXKAL: Agur, jaun erretora.

ERRETORA: Bai, zuri ere, Paxkal... jar zaito... jin zira beraz hunaraino.

PAXKAL: Ba, jauna, zuk erran bezala.

ERRETORA: Ba, ekarrarazi zaitut, ez bainiz sobera kontent zutaz.

PAXKAL: Nitaz ez kontent? Ez dituzta zeinuak behar diren tenoretan joiten?

ERRETORA: Ez da hortan... Elizako enpleguak, Paxkal, behar dute etsenplu ona eman... Zerbitzu guzietan, gizonak serioz behar badu, Jainkoaren zerbitzuan oraino seriozago...

PAXKAL: Ez niza ni serioza?

ERRETORA: Seriosago zintezke, arnoa ez bazinu hoin maite.

PAXKAL: Ba, xantreak ere edaten du, ez duzu haatik hura erasiatzen.

ERRETORA: Bego xantrearena harentzat... Arrengurak entzunak ditut... Tutaka ari izanak zireztela hilerriz-zaina eta zu, egun hotako galarrotsetan. Eta nuntik? Hilerrietarik omen...

PAXKAL: (*Irri*) Ba, erranen dautzute, jauna, hilerriz zain hori, edanarekin mutxitzen da... Emazteak ere joiten du, eta...

ERRETORA: Ez naiz irri gose... Ez da hortan irri egitekorik.

PAXKAL: Pinta bat arno bazuela eta, edaterat izan gira ilargi xuritara, hilerrietarik... Eta gazteria tutaka ari baitzen Plumagaineoko oki-
loari buruz, guk ere pixka bat lagundu ditugu... Horra egia den bezala...

ERRETORA: Okiloak eta gaineratikoak bere gisa utziko dituzte. Gizona, gizon baita... Eta zuen galarrotsa ez omen zen arras galarrotsa... Requiem-en kantatzen ere ari izanak omen zirete...

PAXKAL: Alabainan, hilerrietan...

ERRETORA: Bon, aski... Bertze aldi, hilerririk errespetatuko dituzue... Gero, bertzalde, atzo ezkila korda tiratzean, bereterraren aintzinean hiruzpalau sakre alimale erran omen dituzue...

PAXKAL: (*Kexu*) Hiruzpalau, hiruzpalau? Ez da egia hori...

ERRETORA: Ba, toki seguretik jakina dut...

PAXKAL: Hiruzpalau, biga erran ditut bakarrik... Pu... eta Ko... A... hasi nuen, bainan ez nuen bururatu... Nahi nuke jakin nork salatzan dauzkitzun holako gezurrak.

ERRETORA: Eliza ez da sakreko lekua, halere gutiago haurrak ondoan direlarik.

PAXKAL: Ba, haurrak, ba... Ez dautzute erran zure beretterrek zertako kexatu naizen? Hori ez dautzute erran...

ERRETORA: Zertako kexatu zira?

PAXKAL: Zeren-eta zeinu korda zikindu baitautate torxa arraxinez eta kedarrez! Goxo baita han kordari lotu-eta, eskua dena bike eta beltz jaltzea. Hori ez dautzute ez salatu zure beretterrek.

ERRETORA: Bon, dena den, kasu emazu zer manera erabiltzen duzun: Jainkoaren etxean ez dezaket nik onart holako molderik...

PAXKAL: Ororena behar da entzun, jaun erretora...

ERRETORA: Ontsa da... Beti, ene berri jakinen duzu... Orai erretiratzen ahal zira... Joana, gizon hau segi zazu!

PAXKAL: (*Jalitz*) Nahi nuke jakin nork salatzen dauzkitzun horiek guziak.

JOANA: (*Ate gibeletik*) Merexi... entzun dituzu zureak...

PAXKAL: Zaude ixilik gero zu... mutzurdin salatari...

ERRETORA: (*Joana deituz*) Joana! (*Agertzen da*) Bertze aldian, ene bisitatarak ixilik segituko dituzu kanporat... Ekatzu bazkaria... (*Bakarrik mintzo*) Orai berriz, zeinu joilea tutaka... beren usaia basa horrekin... Ixilik utzi banu, hori berdin heldu den gauean elizako zeinuekin hasiko zen galarroska.

JOANA: (*Ekartzan du bazkaria*) Kasu emazu, beroegi balin bada ere. (*Jalitzan da*)

ERRETORA: (*Janez bakarrik*) Mundu huntan zernahi gizon mota bagira... langileak eta alferrak, xuxenak eta makurrak... bitxiak ere... Gauaz zalapartaka dudamudazko obretan artzeko, hor ba, dotzenan hamahiru kausitzen dira... Bainan ongiaren alde, zalaparta bera erakusteko eskuak dituen eri bezenbat gizon ere ez ditake kausi. (*Atea jotzen dute*)

JOANA: (*Agertuz*) Gizon bat zure galdez...

ERRETORA: Nor da?

JOANA: Ez dakit, ez arradorik, jauna.

ERRETORA: Sar-araz zazu... Ori... Hau, joan zazu. (*Bazkaria emaiten dio... Katxo sartzen da*) Ha, zu zirea, Katxo... Jainkoak dautzula egun on... Hum, ez zira maiz hunat agertzen...

KATXO: Ez, ez jada ez dakizunik fitsik ez... Bainan dakizunekin eta denek dakitenekin espantu guti.

ERRETORA: Bon!

KATXO: Aditu dituzu tuta horiek, eta norentzat diren ba ahal dakizu?...

ERRETORA: Ezin uka...

KATXO: Horra, jauna, zer gizona dugun kartierean... Kontseilari eta elizan pabillunketari.

ERRETORA: Hanbat gaixto gaizki ibili balin bada...

KATXO: (*Kexu*) Balin bada, balin bada? Zer uste duzu, itsurat eta arrazoinik gabe muntatuak direla galarrots horiek?

ERRETORA: Galarrots, harrabots, bainan egia nun da?

KATXO: Egia nun den? Semea han galeretarat kondenatua, horra egia... Zertako kondenatua izan da, galda gure Klotildari...

ERRETORA: Klotildak ez ote du makur horietan deus hobenik?

KATXO: Zer hoben izan dezake? Aita-semeak ondotik zituen... Semea hautatu du. Libro ahal zen... Ez ahal du hortan gaizkirik egin?

ERRETORA: Aita semeak ondotik... Hum... Ez ote ditu berak pixka bat tiratu?

KATXO: Ho, badakit, jauna gu pobreak garela eta familia apaletik garela koan gure erranak denak gezurtzat dauzkatela...

ERRETORA: Egia garbia, lañoki da ateratzen gizonaren ahotik... Zure eleak sobera minberak dira, egia garbia izaiteko.

KATXO: Zuhaurek zinion ba predikuan, farisau urgulutsua Jesusen kondenatu zuela, eta publikano apala goretsi zuela... Uste nuen, prediku hori entzun eta, Jesusen minixtroaren etxean, jende apalak begitarte hobeagoa izanen zuela...

ERRETORA: Ba, bainan, delako publikanoak ez zuen farisaua mespresatu... Apaltasuna, berez, urre da, bainan zure urrea, bertzen herraz lohitu duzu... Emozu bere beztimenda apaltasunari zure baitan eta apal bezala ohoratuko zaitut.

KATXO: Gure Jainkoak erran duela: Urus pobreak!... Ez zira zu beretik ari...

ERRETORA: Ez du pobre batek pobre izaiteaz baitezpada merezimendurik, bainan bere pobrezia ohoratzeaz... Nahitarat, bokazioenez pobre direnek, hek ba, badute merezimendu... Bertzek aldiz, noiz nola.

KATXO: Ikusten dut pobreziaz axola guti duzula...

ERRETORA: Ni pobre naiz nahitarat... Ez dut aberasteko xederik batere. Eta pobrezia ohore bat baitzaut... Zu ere pobre zira, bainan ezinbertzez. Errabiatua baitzira aberastu beharrez... zure pobrezia ez duzu ohoratzen bainan higuintzen...

KATXO: Pobre zira bainan aberatsen alde...

ERRETORA: Ez naiz ni ez aberatsen ez pobren alde, denen artzain nahi dut!

KATXO: Ikusten dut atez tronpatu naizela... Uste nuen etxe huntako jauna baitan konprenimendu gehiago aurkituko nuela...

ERRETORA: Etxe huntako jaunak ez dautzu egiaz bertzerik salduko... Hanbat gaixto ez bazira haren salgailuaz kontent...

KATXO: Agur...

ERRETORA: Ba, agur... (*Bera*) Hala da eta... Badira pobre gaixtoak eta ere aberats gaixtoak... Pobreak izan dezake aberasteko desira gizonkiago bizitzeko, familia hobeki altxatzeko, ongi gehiago egiteko... Holako xedez aberastasuna desiratzea ontsa da... Bainan, pobreak aberastasuna desiratzen badu pesta egiteko edo bertzen zangopetan erabiltzeko, hori gaizki litake... Aberats gaixtoa eta pobre gaixtoak elgar iduri dute... Aberats gaixtoak, obraz bekatu egiten du, dituenak gaizki baliatuz... Pobre gaixtoak aldiz, gogoz egiten du, ez dituenak desiratuz gero hetaz gaizki baliatzeko.

JOANA: (*Apeza bakarrik mintzo-eta, hau hartaz obartzzen da... Han dago bazkaria eskuetan, irriz, espaldak altxatur*) Ez naiz haatik bakarra jauna...

ERRETORA: Ha, hor zinena zu ere? Zer ez zirela bakarra?

JOANA: (*Zerbitzatur*) Badut uste, ni baino beherago jausten ari ziren.

ERRETORA: Zer derasazu?

JOANA: Beti trufatzen banauzu, nehor gabe eleketan artzen naizela... Ni bederen gatuarekin artzen naiz... Eta zu aldiz, zure buruarekin...

ERRETORA: Ez nintzen ene buruarekin eleketan ari...

JOANA: Norekin ari zinen ba?

ERRETORA: Zu zure gatuarekin eta ni ene aingeru begiralearekin...

JOANA: Ha... apezak beti azken hitza bere... ba, ba... (*Atea jotzen dute*) Jes, nor ote da oraino hor? Egun ez zaituzte bazkariterat ere utziko... Hanbat gaixto, nor-nahi izanik ere, erraiten diot bertze aldi batez jin dadien, ez zirela hemen.

ERRETORA: Erran dautzut lehen ere, hemen naizelarik, hemen naizela...

JOANA: Xilotik bekatu behar dut haatik lehenik nor den. (*Jalitzzen da, eta berriz segidan sartzen*) Bordaxuri da hor.

ERRETORA: Bon, bazkari hau berriz ere emazu supazterrean.

JOANA: Igor-azu.

ERRETORA: Erranez geroz... Ez eta ez... Mugi zaite... (*Joanak batere ez kontent obeditzzen du*)

BORDAXURI: (*Ate gibelean*) Agur, andere gelaria, hemen dea jaun erretora?

JOANA: Bai, jauna, hemen da... Aintzina zaite.

ERRETORA: Agur, Bordaxuri!

BORDAXURI: (*Kara dorpe batekin*) Agur, jaun erretora.

ERRETORA: Jar zaite... Goizik zabiltza hemen gaindi... Merkatukari dudarik gabe?

BORDAXURI: Ba, ba eta ez... Badakizu, dudarik gabe, gure harat-hunatean xehetasun asko.

ERRETORA: Harrabotsak salatzen dituztenak ez dezazket ez entzun...

BORDAXURI: Hortakotz jina niz, jauna... (*Botza minberatur*) Mundua nere kontra dut. Munduko jendeak, familiako hurbilenak barne, hotz eta etsai senditzen ditut... Heldu niz beraz Jainkoaren gizonarengat, bertze mundutiarrak bederen pietate erakutsiko dautatelakoan...

ERRETORA: Oroit zaite, Bordaxuri, amodioa ez dela biltzen amodioa erainez baizik...

BORDAXURI: (*Bortizki*) Ez dirot onart, zorritik atera jende herresta batzuek etxeko jaun bat, ni egiten nauten bezala, zikin dezaten.

ERRETORA: Ez da jende zorritik ateraturik, Bordaxuri... Gizona gizon da saskipetik ere.

BORDAXURI: Ardi bat ere ez iguzkiaren azpian eta horiek hola zabaldu behar dutela?

ERRETORA: Gizonaren balioa ez da ardietan bainan bere gizontasunean.

BORDAXURI: Erakutsiko diote Bordaxurik, besoak aski luze dituela, irri eta trufa guzien sar-arazteko...

ERRETORA: Gure ahalak balia ditzagun, ez bertzen bertzutzeko, bainan heien hobetzeko.

BORDAXURI: Zer derasazu? Jende zikin horiek, hoinbertze kalte eni egin ondoren, nik oraino lagundu behar ditudala? Ez ahal dut horieri buruz zorrik?

ERRETORA: Gorago den jendea, apalagoeri buruz, beti zorretan.

BORDAXURI: (*Koleran*) Ene heinean horiek behar ditudala ezarri? Errazu ba, behar ditudala ene etxean sartu, ene ontasunetan parzuer hartu... Errazu, ba, hasian hasi, ene semearekin horien alaba behar dudala ezkondu...

ERRETORA: Horiek guziak eginik ere, oraino horieri zorretan zintezke...

- BORDAXURI:** Zer? Nor gira burutik maingu... zu ala ni? Bainan zer diotet zor jende horieri, zer?
- ERRETORA:** (*Botza oxenduz*) Zor diozute zure estimua... Zor diozute zu bezenbat badirelako estimua... eta zor hori ez da ezkontzaz edo moltsaz pagatzen den zor bat, bainan gizontasunez.
- BORDAXURI:** Ez niza beti gizon agertu?
- ERRETORA:** Ongi estima-zkitzu, eta zuen arteko makurrak denbora laburrez xuxenduko dira.
- BORDAXURI:** Ez nuen uste holakorik aditzea zureganik, jauna. Uste nuen gure arteko jendek elgar hobeki sustengatuko ginuela...
- ERRETORA:** Ez da «gure arteko jenderik»! Denak elgar iduri gira... Zer xedez jina zinen gero?
- BORDAXURI:** Ez dautzut gordetzen, hunat jina nintzela, jandarmetarat eta jaun auzapezaren baitan izan naizen bezala, zuri ere galdatzeko, jende horieri zerbait erran dezozuten, onez ez bada beldurrez bederen ixil ditena...
- ERRETORA:** Ene berri badakite...
- BORDAXURI:** Ez ahal dituzu hainitzik kondenatu?
- ERRETORA:** Artzaina ez da artaldearen kondenatzeko, bainan bai salbatzeko.
- BORDAXURI:** Hola denaz gainean, ikusten dut pabillunketari izaitea ez dela enetzat gisa...
- ERRETORA:** Zuharek ikus hori... Jakin zazu haatik, kargu baten uztea, haren ohoratzea baino errexago dela... Kargua ohoratuz, utziz baino estimu gehiago zinukela...
- BORDAXURI:** Ohoratu ondoan bildu dutan estimuarengatik, ez naiz bate-re kargu gose... Agur, jauna...
- ERRETORA:** Nahi duzun bezala... agur! (*Bakarrik*) Goratzea, goratzea errex da... gorako jendetarik dela... Gorago eta eginbide gehiago da... Ez da goratu behar bere buruaren zerbitzatzeko, bainan handik bertzen hobeki zerbitzatzeko... Goratzea bere buruaren kargatzea da... Ez kargurik har, karguen ez ongi betetzekotz... Ez mespresa apalagoak... Amodioaren eskualdea goitik behera da. Gorago direneri da lehenik apalagoen maitatzea... Ez badiote gorakoek amodio herri abiadura emaiten, gain beheren arteko josturarik ez da izan...

JOANA: (*Berriz ere, lehen aldian bezala, erretorari irriz dago. Zerbitzatusz*) Bertze norbait jin aintzin, jauna, askal zaite otoi... Janez ere mintza baititake aingeruekin...

ERRETORA: (*Jarritz*) Ha, zer trixtezia!... Holako orazione ederretan aingeruekin ari izanki eta, berriz zutarat jautsi behar dutala...

OIHALA

SEIGARREN GERTALDIA

Joka-lekua:

Hilerriak. Erditik, hilerrietarat jausteko eskalerak. Eskaleren pean, bizpahiru eskualdun tonba.

PAXKAL: *(Tonba baten gainean jarria, pinta bat arno aintzinean, ber bera eleketa ari)* Hauxe da gau ederra!... Bordaxuri, kasu hiril!... Musika-riak engoitik apailatzen ari dituk... Oren baten buruko, oi zer tutak... Gizagaizoa Bordaxuri... Erotzen hasia omen da. Hilak eta ezkeletak eta ikusten omen ditu... Eta heiekin mintzatzen ere omen da... Ori aski du hunat jitea elestatzerat... Izanen du konpainia ederra elestatzeko, hemengo egoiliar guziekin... Debru zoroa!...

Ez niz ez ni oraino hortaratua... Nun ote da hilherri zaina? Hitzar-tuak gire elgarretartzeko, pinta arno hunen husteko... Arno buxundatua da gero...

Zer gau ederra!... Gu hemen elgarretartzeko girela nork salatu ote dio jaun erretorari? Debru mutzurdin tzar horiek seguraz ere...

Jes, zoin berant heldu zautan hura berriz... Botoila hunen hasteko ere tira-boxoinik ez diat... *(Entseatzen da idekitzerat bizpahiru molde: azpitik joz gain behera inarrosiz, hortzez)* Brien-ariña nola idek ordian?... *(Xutiturik berriaz ere entseatzen da idekitzerat, besoazpian, zangoen artean, tonba bati joz eta hola... Kexu gorrian jartzan da)* Ha, idek hadi ba... Egarri niagok, idek-hadi, zozoa!... *(Botoila pausatzen du tonba baten gainean, eta haren aintzinean belauniko, otoitzean lotzen zai)* Alo, idek-hadi, idek, gaizoa... *(Koleran eskuetan hartzen du, bota nahi balu bezala, debruetan barat)* Idek-hadi... Ez nezakala koleraz... Idek-hadi edo hausten haut... *(Potaka eta milikaz lotzen zai)* Ho, kanpotik bederen edaten ahal banu... Hum, ez baitu haatik, berinak arnoa pasatzerat uzten...

To, hago hor!... *(Tonba baten gainean pausatzen du eta ixtilik dago)* Ha, ez du Jainkoak ideki nahi... Ontsa da... Beraz

debrurik balin bada, botoila hau idek dezatela... Ha, ez da ez Jainkorik ez debrurik gehiago. *(Ikaratua)* Ja, ja, ja... Nor da hor heldu? Jaun erretora ote da hori?... Gorde gaiten... *(Gordetzen da)*

BORDAXURI: *(Kapa beltz batez bezi, emeki eineki jausten da eskalere beheiti, penaz herbaildua mintzo da)* Hilak, heldu naiz zuen egoitzetarat, biziek ez baiante gehiago bakean utzi nahi... Ene izena beti enekin dut... Bainan izenaren ahalak urrundu dire eneganik... Ez naute gehiago norbaitz hartzen ez kanpokoek ez eta ere etxekoek, ez eta Jainkoaren gizonek... Hola ez naiteke gehiago bizi... Axal mamiz hustua bezala naiz, ihizi basa azken zalapartetan zakurrak segitzen duten bezala, etsai multzo batek inguraturik naukate... Hilan tonbak idek zaitezte enetzat... Suntsi nadila... ez deus bilaka nadila... Ez deus bilaka nadila...

HIL-BOTZA: *(Ahal, latzgarri, emeki mintzo tonbapetik bezala)* Sortuz geroz betikotz sortua haiz.

BORDAXURI: *(Ikaratan)* Nor da hola mintzo?

HIL-BOTZA: Bertze munduko botza mintzo zauk.

BORDAXURI: Ha, ez banintz bederen sortu!...

HIL-BOTZA: Sortzea Jainkoak, zorrea hihaurek...

BORDAXURI: Hilak, zuen betiereko ixiltasunak ingura nezala...

HIL-BOTZA: Hobendunentzat ez da ixiltasunik...

BORDAXURI: Ho, adixkideak, nun zarete ene adixkideak?

HIL-BOTZA: Gaizkilearentzat ez da adixkiderik, bekatuzko lagunik baizik...

BORDAXURI: Zer? Biziak ez aski... hilak ere etsai...

HIL-BOTZA: Hire etsairik handiena, hire baitan.

BORDAXURI: Ene baitan?

HIL-BOTZA: Ba, hire baitan den hobena...

BORDAXURI: Urrun dadiela ene hobena eneganik.

HIL-BOTZA: Urrun igorrrak.

BORDAXURI: Nola igor dezaket?

HIL-BOTZA: Sar-hadi urrikitan...

BORDAXURI: Urrikitua ahal naiz?

HIL-BOTZA: Dolutua haiz, ez urrikitua...

BORDAXURI: Ez urrikitua?...

HIL-BOTZA: Urrikiak galdatzen du aitormena.

BORDAXURI: Aitortzen dut.

HIL-BOTZA: Hihauri, ez duk aski, deneri behar duk aitortu.

BORDAXURI: Ha, malurusa ni, ene bizia ez dezaket uka... ez, ez... Bordaxuri ez daiteke umilia... Umiliatzea, itxurarik gabeko gizon bilakatzea litake... Nahiago dut hil, bizien artean hil bat bezala bizi baino... Eta zer? Ni hobendun... Baditut nik ere ene arrazoinak... Hilak, hil tonbak idek zaitezte... Hilak, mintza zaitezte... (*Ero begi batzu ikaratuak egiten ditu*) Bainan zer ikusten dut? Ala burua galtzen ari dut? Ha ene burua... Zer da eni luzatua dagon ezkeleta hori?... Hortik, hortik, tonbatik... Ha!... (*Oihu izigarri batean, eskalaretan, sabets baten gainerat erortzen da*)

HIL-BOTZA: (*Emeki boza dardarikatu*) Ma-lu-ru-sa... ma-lu-ru-sa, be-ti-kotz, be-ti-kotz.

*(«Galerianoa»-ren kantu hauk
entzuten dira oibal gibeletik...
erdi amets batean bezala,
Bordaxurik entzuten ditu)*

Kantatzerat nihazu alegera gabe,
Ez baitut probetxurik trixtaturik ere,
Nehun deusik ebatsi, gizonik hil gabe,
Sekulakotz galerak neuretako dire.

PAXKAL: (*Agertzen da... Harritua behatzen dio Bordaxuriri... Publikoari mintzo*)
Zer gertatu zaio huni? (*Ikaratua*) Hila da naski. Apezketarat joan behar dut... (*Jalitzen da*)

(«Galerianoa»-ren kantuak)

Ene aita da gizon kontsideratua,
Semea galeretan du segurtatua,
Nun nahi otoitzean belaunikatua,
Saindu iduri debru madarikatua.

Elizan sartzen dire debozioneekin,
Iduriz doazila saindu guziekin,
Beren liburu eta arrosarioekin,
Debruak pesta onik einen du hoiekin.

Hok eman izan ditut ez xangrinatzeko,
Ahaide adixkidek kuraia hartzeko,
Eta partikulazki, aita, zuretako,
Kantu hauk aditzean semiaz oroitzeko.

BORDAXURI: (*Begiak idekitzen ditu zerbait ikusten balu bezala... Burua pixka bat altxatzen du... Botz apal hil batez mintzo da*) Barka zaidaak, Piarres... barka... (*Burua pausatu eta azken batsa botatzen du*)

PAXKAL: (*Agertzen da eskalera buruan*) Huna nun den, jaun erretora.

ERRETORA: (*Agertuz*) Ha, arrazoina du, ba... Jes, jes... Zer gertatu zaio huni? (*Hurbiltzen zaio Bordaxuriri... Folsua hartzen dio... Gri-masa bat egiten du... Absoluzione bat emaiten... Xutitzen da eta jenderi mintzo*) Hunek aldia egina du... Bordaxuri, etxalde gidari zuhur eta fermua, zuzenaren zerbitzari leiala, bainan gizon osoa... Adimendu zorrotza, bainan bortitza... Bihotza berdura beldurrez, bihotz idorra... Beretzat norbait eta bertzentzat norbait nahia... Bordaxuri, guk ez dakigunez, Jainkoak onart dezala zutaz egin dugun jujamendua...

OIHALA